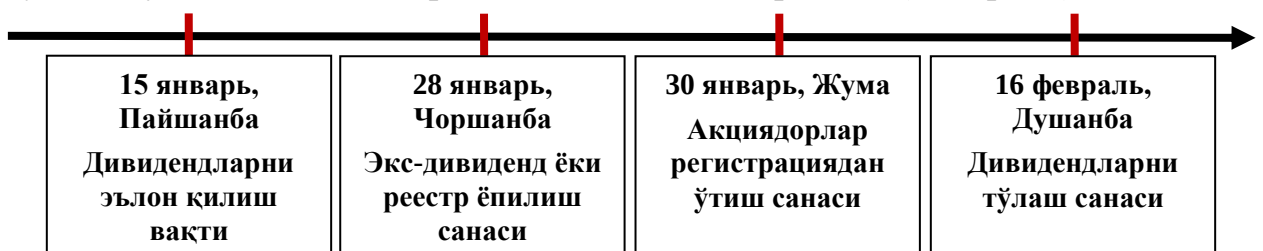

ХАЛҚАРО АМАЛИЁТДА ДИВИДЕНД СИЁСАТИ

Жаҳон ҳўжалиги амалиётида дивидендларнинг турли хил типлари маълум. Улар даврийлик ва доимийлик асосида тўланадиган *мунтазам дивидендлар*, маълум бир даврда юқори фойда олинган ҳолатларда тўланадиган *қўшимча дивидендлар*, қўшимча равишда бир марта тўланадиган *махсус дивидендлар*, корхонани ёки унинг алоҳида бир қисмини тугатиш ҳолатлари юзага келганда тўланадиган *ликвидацион дивидендлар* кабилардир.

Компания ўзи учун қулай бўлган даврда акциядорларга йўналтирилган пул оқимини кўпайтиришнинг усулларида бири ҳар чорак ёки ярим йилда тўланадиган мунтазам дивидендлардан ташқари қўшимча дивидендларни эълон қилишдан иборатдир. Қўшимча дивидендлардан фойдаланиш компанияга мунтазам дивидендларнинг барқарорлигини сақлаб туриш имконини беради ва бундан ташқари акциядорларга фирма иши юришаётганлигини сезиш учун шароит яратади. Бироқ, агар компания доимий равишда қўшимча дивидендларни тўлайверса, уларнинг маъносини йўққа чиқаради. Бунда қўшимча дивидендлар кутилаётган тўловларга айланади. Агар қўшимча дивидендлардан тўғри фойдалана билса, улар фирманинг ҳозирги ва келгуси аҳволи ҳақида ижобий ахборотни бозорга узатишга қодирдир.

Ривожланган мамлакатларда дивидендларни тўлаш аниқ саналар бўйича қуйидаги босқичлар асосида амалга оширилади (16.2-расм):

16.2-расм. Халқаро амалиётда дивиденд тўлаш жараёни схемаси

Дивидендларни тўлаш турли шаклларда амалга оширилиши мумкин. Умуман жаҳон амалиётида энг кўп қўлланиладиган дивиденд тўлаш шакллари пул шаклидаги дивидендлар, автоматик реинвестициялаш, акциялар орқали тўлаш, акцияларни майдалаш, хусусий акцияларни сотиб олиш ва бошқалардир.

Амалиётда дивидендларни тўлашнинг асосий ва энг кўп қўлланиладиган шакли *пул шаклида дивиденд тўлаш* ҳисобланади. Қонунчиликка асосан дивидендлар товар кўринишида, яъни натурал шаклда ҳам тўланиши мумкин. *Автоматик реинвестициялаш* акциядорларга нақд пул шаклида дивиденд олиш ёки уни қўшимча акцияларга реинвестиция қилишдан бирини танлаш ҳуқуқини тақдим этади. Охир-оқибатда корхона қўшимча акциялар эмиссиясини амалга оширади ёки иккиламчи бозордан талаб қилинган миқдорда ўз акцияларини сотиб олади. Дивидендларни акция кўринишида тўлаш дивиденд тўловлари умумий суммасига тенг қўшимча акцияларни мулкдорлар ўртасида тақсимлашни назарда тутди. Бундай ҳолатда дивидендларни акция кўринишида тўлаш назарий жиҳатдан акциядорлик жамияти қиймати ошишига ва иккинчи томонидан мулкдорлар мулки даражаси ўсишига олиб келмайди.

Акцияларни майдалаш акциялар сонини пропорционал тарзда ошириш жараёнида уларнинг номинал қийматини пасайтиришни ўзида акс эттиради. Бунда хусусий капитал, фирма қиймати ва акциядор мулки ўзгариши кузатилмайди. Акцияларни майдалашдан асосий мақсад ликвидлиликни ва инвесторлар учун акцияларнинг жалб қилувчанлигини ошириш ҳисобланади. Муомаладаги акциялар сонини кескин ошириш ва бир дона акция қийматини мос равишда пасайтириш натижасида майда инвесторлар учун ҳам қулайлик юзага келади.

Ликвидлиликини ошириш ўз навбатида акциялар курсининг келажакдаги ўсишига ва талабнинг ошишига имкон беради.

Акцияларни майдалаш операцияси қисқа муддатли истиқболда майда ва портфел инвесторлар қизиқишининг ўсиши ҳисобига акциялар курси қисман бўлсада ошиб боради. Фирма томонидан дивидендларни пул шаклида тўлашнинг яна бир муқобил варианты сифатида хусусий акцияларнинг бир қисмини қайтариб сотиб олиш йўли билан мулкдорлар ўртасида даромадни тақсимлаш механизмини келтириш мумкин. Бунинг натижасида муомаладаги акциялар сони камаяди, бошқа томондан битта акцияга тўғри келадиган фойда (*EPS*) миқдори ошади. Бу амалиёт қолган акциялар бўйича дивиденд миқдорининг автоматик тарзда ортиши ва олдиндаги давр бўйича дивиденд тўловлари коэффиценти ўсиши имконини беради. Бундан ташқари хусусий акцияларни сотиб олиш одатда капиталнинг қўшимча ўсиши шаклида акциядорга қўшимча даромад келтирадиган акция курси ўсишига олиб келади.

Қайта сотиб олинган акциялар хазинавий акциялар деб аталади. Улар акциядорларга ва янги инвесторларга қайтадан сотилиши мумкин. Шунингдек, конвертацияланадиган облигациялар муомалага чиқариш ёки хорижий бозорларга жойлаштириш учун захира вазифасини бажариши ҳам мумкин.

Акциядорлик жамиятининг акцияларни қайта сотиб олиш мақсади бозор учун ижобий синал сифатида баҳоланади. У одатда очиқ бозордан сотиб олиш, институционал инвесторлардан акциялар пакетини сотиб олиш, акциядорлардан махсус нархларда сотиб олиш бўйича тендер эълон қилиш каби усуллардан фойдаланган ҳолда амалга оширилади. Акцияларни қайта сотиб олиш хорижий мамлакатлар амалиётида дивиденд тўлашнинг оммабоп шакли сифатида кўзга ташланади.